

“...(ความชอบสิ้นขาด)...และซึ่งแต่งให้พระญาณธาธิบดิพระญา
พระเขมราเข้าไปช่วยการที่องค์ราชวดีรับแหวดนั้น ณ วัน ๑๓ ๔ ค่ำปีม
โรง อุตศก โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานจัดกระบวนแห่องค์ราชวดีเหมือนกับ
กระบวนแห่ขององค์เจ้าพรหมมณฑลก่อนๆ มาแล้ว ได้เสด็จพระราชดำเนิน
นพธำมณีด้วยพระบรมวงศานุวงษ์ข้าราชบริพาร ทรงอยู่ในท่นการที่องค์ราช
วดีรับแหวดในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้ว โปรดให้ไปเจ้าพระ
ยามานุ ๗ รัชบริวารนิเวศรวิหาร การที่ไปอยู่กับเจ้าพระญาณธาธิบดิ
พระญาพระเขมราแล้ว และได้ทรงพระราชอุทิศสรวรพระราชกุศลที่ได้ทรงชว
ยอุปถัมภ์ให้องค์ราชวดีรับนพธำมณีกับการพระราชกุศลทั้งปวงซึ่งได้ทรงบิษ
จากพระราชพรหมออกบำเพ็ญทานการอื่นๆ ออกมาให้องค์พระพรหมนิกร
มหาธิศาธิบดิรับอุปถัมภ์มาขอผลให้ไปปราศจากภัยอันตรายและประกอบไป
ด้วยความศุภจะเจริญปศุศของญาติวงศ์มาพระญาพระเขมราปราชยานุ
ธิษฐานต่อไปเถิด และซึ่งว่าด้วยองค์ราชวดีนั้นพระในพระศาสดาเสด็จกลับ
แล้ว ก็ให้ตั้งองค์ราชวดีเป็นพระมหาลูปราชดลดับออกไป ณ เมืองจุลเจียว
กับองค์ศรีสวัสดิ์นั้นทรงพระราชดำริว่า องค์ราชวดีก็เป็นบุตรธิดาผู้ซึ่งได้
รับนพธำมณีไปพบรักกันในพระพุทธรูปเสนาหา องค์พระพรหมนิกรมหาธิศาธิ
บดิยังหาได้ตลอดและอุปถัมภ์ในท่นการสรวรพระคฤหาสน์ จึงโปรดให้พระ
ขานราชวิจิตรกับพระมหาอุปราชวิจิตรนิกรนิเวศ มาองค์ราชวดีมาเรียก
เป็นภักดีกลางสนทนากับพระญาณธาธิบดิ พระญาวิสุทธิโยปราช พระ
ญาพระเขมราที่เข้าไปและให้เสด็จพระองค์เป็นคนพระหลวงขุนหมื่นนายโพ
๑7 คน ไปออกมาเมืองจุลเจียวเพื่อให้องค์พระพรหมนิกรมหาธิศาธิบดิ
ได้เห็นองค์ราชวดีเมื่อเป็นพระภิกษุ ทั้งได้ทำการฉลองอุปถัมภ์ในท่นสรว
กุศลด้วย ถ้าทำการฉลองแล้วเสด็จองค์พระพรหมนิกรมหาธิศาธิบดิให้
องค์ราชวดีเสด็จกลับที่เมืองจุลเจียวกับเสนา ถ้าเสด็จกลับแล้ว ก็ให้
จัดแจงที่ซึ่งอยู่ให้สมควรเป็นที่วังพระมหาอุปราช แล้วจึงให้องค์ราชวดี
กลับเข้าไปในท่นการ จะโปรดเกล้าฯ ทรงตั้งองค์ราชวดีเป็นพระมหา
อุปราชโดยนามเสนาหาองค์ราชวดีไว้ องค์พระพรหมนิกรมหาธิศาธิ
บดิขอพระมหาอุปราชต่อภายหลัง ที่กรุงเทพฯ นั้นก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระ
ขานราชวิจิตรนิกรนิเวศมาเป็นบุตรธิดาเจ้าสุวิไลย์กับกรมหมื่นนพราช
ในกรมพระราชวังหลวง ทรงจัดแจงว่าจะพระราชทานให้เป็นพระยาใหญ่
องค์ราชวดีได้สมเกียรติยศสมกับตำแหน่งพระมหาอุปราชสืบสกุลวงศ์
ต่อไป จนถึงโปรดเกล้าฯ...(ความต่อไปกล่าวถึงสิ่งของที่พระราชทาน แต่สมุด
ไทยขาดความไม่จบจึงปริวรรตไว้เพียงเท่านี้)”

นวนิยาย “กษัตริย์กัมพูชา” สมัยรัชกาลที่ 4 : พระพุทธศาสนากับการเมืองสองราชสำนักสยาม – กัมพูชา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กานติ ภัคดีคำ
สาขาวิชาภาษาเขมร
ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้เป็นการศึกษาจดหมายเหตุเรื่อง “ร่างศุภอักษร ถึงเมืองอุดงค์มีชัย” ที่กล่าวถึงเรื่องการผนวชของ พระองค์ราชวดี ซึ่งต่อมาได้ขึ้นครองราชย์เป็นสมเด็จพระนโรดมบรมรามเทวาวตาร และ “ร่างจดหมายเจ้าพระยา (ศรี) สุริยวงค์” ที่กล่าวถึงการผนวชของพระหริราชดนัยไกรแก้วฟ้า ซึ่งต่อมาคือสมเด็จพระศรีสวสติ ให้เข้ามาผนวชเป็น นาคหลวง จดหมายเหตุทั้งสองเรื่องนี้ยังไม่เคยเผยแพร่มาก่อน จึงถือได้ว่าจดหมายเหตุทั้งสองฉบับนี้เป็นเอกสารทาง ประวัติศาสตร์ที่มีความน่าสนใจมาก เพราะแสดงถึงแนวพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมีต่อกัมพูชาไว้อย่างชัดเจน แม้จะเป็นศุภอักษรที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาก็ตาม เพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ระหว่างไทย – กัมพูชา ในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

คำสำคัญ : ศุภอักษร จดหมาย ความสัมพันธ์พระพุทธศาสนาไทย – กัมพูชา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
สมเด็จพระนโรดมบรมรามเทวาวตาร (พระองค์ราชวดี) สมเด็จพระศรีสวสติ (พระองค์ศรีสวสติ)

บทนำ

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับกัมพูชาดำเนินไปในลักษณะที่ต่างจากเดิมในสามรัชกาลแรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ แม้กระนั้นผลพวงของการดำเนินนโยบายของรัชกาลก่อนๆ ยังคงสืบเนื่องมาถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทย - กัมพูชา ในรัชกาลที่ 4 อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ปัจจัยสำคัญที่สุดแห่งการเปลี่ยนนโยบายและท่าทีของไทยด้านประเทศกัมพูชาคือการแทรกแซงของ “ฝรั่งเศส” แทนที่ “เวียดนาม” ดังเช่นรัชกาลก่อนๆ

เมื่อพิจารณาจากพระบรมราโชบายทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงใช้ในการ “สร้างความสัมพันธ์” กับกัมพูชาจากแนวทางต่างๆ หลายแนวทาง ทั้งในด้านของการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาและได้ทรงใช้ท่าทีทางการเมืองที่ผ่อนปรนต่อกัมพูชามากกว่า โดยเฉพาะในรัชกาลสมเด็จพระปิยะบุณยศิริ หรือการส่งกองทัพไทยไปช่วยปราบขบถพระองค์ศรีวิธยาในรัชกาลสมเด็จพระนโรดมบรมรามเทวาวตาร

พระบรมราโชบายเหล่านี้ปรากฏหลักฐานให้เห็นในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ข้า บุนนาค) และในพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากนี้ยังปรากฏในจดหมายเหตุสมัยรัชกาลที่ 4 ที่ยังไม่มีการเผยแพร่อีกเป็นจำนวนมาก

บทความเรื่องนี้เป็นการศึกษาแนวพระบรมราโชบายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จาก “**ร่างศุภอักษรถึงเมืองอุดงค์มิชัย**” ที่กล่าวถึงเรื่องการผนวชของพระองค์ราชวดี ซึ่งต่อมาได้ขึ้นครองราชย์เป็นสมเด็จพระนโรดมบรมรามเทวาวตาร ร่างศุภอักษรนี้ยังไม่เคยเผยแพร่มาก่อน และไม่มีปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ข้า บุนนาค) จึงถือได้ว่า “**ร่างศุภอักษร**” ฉบับนี้เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่มีความน่าสนใจมาก เพราะแสดงถึงแนวพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีต่อกัมพูชาไว้อย่างชัดเจน แม้จะเป็นศุภอักษรที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาจากเนื้อความในศุภอักษรจะเห็นแนวคิดทางการเมืองที่แฝงอยู่ด้วย

นอกจากนี้ยังปรากฏจดหมายเหตุเรื่อง “**ร่างจดหมายเจ้าพระยา (ศรี) สุริยวงค์**” ที่กล่าวถึงการให้พระหริราชดนัย ซึ่งต่อมาคือสมเด็จพระศรีสวสติ ให้เข้ามาผนวชเป็นนาคหลวง ร่างจดหมายฉบับนี้ยังไม่เคยมีการเผยแพร่เช่นกัน ผู้เขียนจึงขอจดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 ทั้งสองเรื่องมานำเสนอในที่นี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทย - กัมพูชา ในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

1. ผนวช “กษัตริย์กัมพูชา” สมัยรัชกาลที่ 4 :

เรื่องราวที่ไม่ปรากฏในพระราชพงศาวดารไทยแต่มีในจดหมายเหตุ

เรื่องราวเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดการผนวชพระองค์ราชวดี (สมเด็จพระนโรดมบรมรามเทวาวตาร) ในปี พ.ศ. 2399 กับพระองค์ศรีสวสติ (สิสุวดี หรือ สมเด็จพระศรีสวสติ) ในปี พ.ศ. 2406 พระโอรสสมเด็จพระปิยะบุณยศิริ (พระองค์ด้วง) แม้ว่าเป็นเรื่องราวที่รับทราบกันอยู่ในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย แต่ไม่ปรากฏเรื่องนี้ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ข้า บุนนาค)

แต่สำหรับราชพงษาวดารกรุงกัมพูชา ฉบับพระองค์นพรัตน์ ซึ่งเป็นพระราชพงศาวดารของกัมพูชา ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ด้วย ทั้งในเรื่องการผนวชของพระองค์ราชวดี (สมเด็จพระนโรดมบรมรามเทวาวตาร) ในปี พ.ศ. 2399 และ

การผนวชของพระองค์ศรีสวัสดิ์ (สมเด็จพระศรีสวัสดิ์) ในปี พ.ศ. 2406 ดังข้อความเรื่องการผนวชของพระองค์ราชวดีในราชพงษาวดารกรุงกัมพูชาว่า

“...ลัทธิราช 1778 (จ.ศ. 1218 พ.ศ. 2399) ปีมะโรง อัฐศก ในข้างขึ้นเดือน 8 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระเจ้าวังหลวงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการบวชพระองค์เจ้าราชวดี ให้ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ ในสำนักสมเด็จพระมหามัธยมรังษี สถิต ณ วัดบวรนิเวศพระอารามหลวง...”¹

จากข้อความในราชพงษาวดารกรุงกัมพูชาข้างต้นนี้สามารถพบว่า ข้อมูลที่นำมาใช้ในการเขียนถึงเหตุการณ์ตอนนั้นมีความไม่ชัดเจน เนื่องจากเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในกรุงเทพฯ ดังเช่นรายละเอียดที่แน่นอนเกี่ยวกับวันเวลาและสถานที่ซึ่งพระองค์ราชวดีผนวช แต่รายละเอียดเหล่านี้สามารถพบได้ชัดเจนใน “ร่างศุภอักษร ถึงเมืองอุดงค์มัยชัย” ซึ่งกล่าวว่า

“...ณ วัน 3 ฯ¹³ 8 ค่ำ ปีมะโรงอัฐศก โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานจัดกระบวนแห่องค์ราชวดีเหมือนกับกระบวนแห่พระองค์เจ้าทรงผนวชแต่ก่อนๆ มาแล้ว ได้เสด็จพระราชดำเนินพร้อมไปด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ข้าทูลละอองฯ ทรงอนุโมทนาการที่องค์ราชวดีรับผนวชในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้ว โปรดให้ไปจำพรรษาอยู่ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร...”

จาก “ร่างศุภอักษร ถึงเมืองอุดงค์มัยชัย” ฉบับดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า วันที่พระองค์ราชวดีผนวชนั้นคือ วันอังคาร เดือน 8 ขึ้น 13 ค่ำ ปีมะโรง อัฐศก ตรงกับวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2399²

นอกจากนี้ยังกล่าวไว้ด้วยว่าสถานที่ผนวชคือ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม จากนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระภิกษุพระองค์ราชวดีไปจำพรรษา ณ วัดบวรนิเวศวิหาร สอดคล้องกับข้อมูลในราชพงษาวดารกรุงกัมพูชาดังได้กล่าวมาข้างต้น

2. “การเมือง” ใน “การผนวช” พระองค์ราชวดี

อย่างไรก็ตามข้อมูลอีกด้านหนึ่งใน “ร่างศุภอักษร เมืองอุดงค์มัยชัย” ที่มีความน่าสนใจคือ หลักฐานเกี่ยวกับการที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานเกียรติยศให้กับพระองค์ราชวดี โดยที่ทรงให้เจ้าพนักงานจัดกระบวนแห่ผนวชของพระองค์ราชวดีเหมือนกับกระบวนแห่ของพระองค์เจ้า

แสดงให้เห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญกับการผนวชของพระองค์ราชวดีเหมือนกับที่พระองค์เจ้าผนวช ยิ่งกว่าที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงอุปสมบทพระองค์เอง (นักร้องเอง) ซึ่งเป็นพระอัยกาของพระองค์ราชวดี ดังที่ปรากฏรายละเอียดในพระราชพงษาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี (ข้า บุนนาค) ว่า

“...อนึ่งนักร้องเองเข้ามาอยู่ ณ กรุงเทพมหานครแต่ชนมายุ 10 ขวบ บัดนี้ชนมายุก็ได้ 22 ปี ครบอุปสมบทแล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานจัดกระบวนแห่สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนแสนานุรักษ์ และพระพงศอมรินทร์ซึ่งเป็นบุตรเจ้ากรุงธนบุรี นักร้องเอง ไปทรงผนวชและอุปสมบท ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม...”³

การพระราชทานเกียรติยศดังกล่าวเป็นสิ่งที่น่าสังเกตมาก เนื่องจากเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า ท่าทีของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อกลุ่มพวามีความเปลี่ยนแปลงไปจากในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมาก เพราะแม้จะมีการผนวชในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามเช่นเดียวกัน แต่การพระราชทานพระเกียรติยศไม่เท่ากัน

ทั้งนี้อาจเนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงคุ้นเคยกับสมเด็จพระทริภักษรามาศรีราชธิมาแต่ก่อนจึงทรงพระราชทานพระเกียรติยศเท่ากับพระองค์เจ้า ดังความใน **"พระราชหัตถเลขา ถึงองค์พระนโรดม และองค์พระหริราชดนัย"** ณ กรุงกัมพูชา เมื่อวันที่วันจันทร์ เดือน 9 ขึ้น 13 ค่ำ จุลศักราช 1223 (พ.ศ. 2404) ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีไปถึงองค์นโรดม แลองค์พระหริราชดนัย กรุงกัมพูชา มีความตอนหนึ่งว่า

"...จดหมายนี้ข้าพเจ้าให้มาถึงเธอทั้ง 2 ก็เป็นการนอกธรรมเนียม เหมือนกับลุงป้าอาว์นำให้มาถึงหลาน เพราะเห็นแก่องค์สมเด็จพระทริภักษรามมหาอริราชธิมาผู้บิดา เคยรักใคร่สนิทกันมาแต่ก่อน มิใช่เป็นแต่นับถือสามัญว่าเป็นเจ้าประเทศราชเมืองขึ้นเท่านั้น บัดนี้องค์สมเด็จพระทริภักษฯ หาชีวิตไม่แล้ว บุตรชายหญิงมีอยู่เท่าไร ข้าพเจ้ารู้จักตัวก็ดีไม่รู้จักตัวก็ดี ข้าพเจ้าเมตตาปราณีหมดทุกคน คิดว่าเหมือนลูกหลานของตัวเป็นความสัตย์ความจริง..."

นอกจากนี้ใน **"ร่างศุภอักษร ถึงเมืองอุดงค์มีชัย"** ยังกล่าวว่า การที่สมเด็จพระทริภักษรามาศรีราชธิมา (พระองค์ด้วง) ทรงขอพระราชทานว่า เมื่อพระองค์ราชวดีลาผนวชแล้วจะขอให้ตั้งเป็นพระมหาอุปราชนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระดำริว่า

"...องค์ราชวดีก็เป็นบุตรผู้ใหญ่ซึ่งได้รับผนวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา องค์พระทริภักษรามมหาอริราชธิมายังหาได้ฉลองและอนุโมทนาได้เห็นกาสดาพัตรแก่จักขุไม่ จึงโปรดให้พระอมราภิกษิตกับพระมหาบุญเปรียญวัดบรมนิวาส พาล่ององค์ราชวดีมาเรียกบ้านแก้วกลางสมุทร พร้อมกับพระยานาธิปัตย์ พระยาศรีสุริโยประวงศ์ พระยาพระเชมรที่เข้าไป และให้ศิษย์พระสงฆ์เป็นคนพระหลวงขุนหมื่นนายไพร่ 67 คน ให้ออกมาเมืองอุดงค์มีชัย เพื่อจะให้องค์พระทริภักษรามมหาอริราชธิมาได้เห็นองค์ราชวดีเมื่อเป็นพระภิกษุ ทั้งจะได้ทำการฉลองอนุโมทนาในส่วนกุศลด้วย

ถ้าทำการฉลองแล้วเสร็จ องค์พระทริภักษรามมหาอริราชธิมาจะให้องค์ราชวดีลาสิกขาบทที่เมืองอุดงค์มีชัยก็ตาม ถ้าลาสิกขาบทแล้ว ก็ให้จัดแจงที่ตั้งอยู่ให้สมควรเป็นที่วังพระมหาอุปราช แล้วจึงให้องค์ราชวดีกลับเข้าไปเฝ้าทูลละอองฯ จะโปรดเกล้าฯ ทรงตั้งองค์ราชวดีเป็นที่พระมหาอุปราชโดยนามสัญญาทรงพระราชดำริไว้ องค์พระนโรดมพรหมบริรักษ์ กัมโพชนาอุปราชต่อภายหลัง..."

ความในศุภอักษรมีความสอดคล้องกับ **"ราชพงษาวดารกรุงกัมพูชา"** ที่กล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อพระภิกษุพระองค์ราชวดีเสด็จกลับไปเมืองอุดงค์มีชัยว่า

"...ทรงจำพระวัสสาได้ 3 เดือน ครั้นออกพระวัสสาแล้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระเจ้าวังหลวง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดเรือกำปั่นใบส่งพระภิกษุพระองค์เจ้าราชวดี มาทางเมืองกำปอด ในครั้งนั้นสมเด็จพระราชโองการ พระทริภักษรามาศรีราชธิมา ตรัสใช้ให้ขุนนางมุขมนตรีนำพระราชนยาน พร้อมด้วยพระที่นั่งช้างม้าออกไปรับพระภิกษุพระองค์เจ้าราชวดี...ได้เสด็จเข้าไปถวายพระราชนกุศล แด่สมเด็จพระบิดาและพระปิโยพระบรมสุชาติกษัตริย์..."

ลูถึงเดือน 4 ในปีมะโรง อัฐศก... พระภิกษุพระองค์เจ้าราชวดี ได้ถวายพระพรลาสมเด็จพระบิดา กลับคืนไปกรุงเทพพระมหานคร... แล้วพระภิกษุพระองค์เจ้าราชวดีได้ทรงลาพระผนวชเข้าเฝ้ารับใช้ราชกิจในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระเจ้าวังหลวง ณ กรุงเทพมหานครต่อไป..."

อย่างไรก็ตามการที่ใน **"ร่างศุภอักษร เมืองอุดงค์มัยชัย"** มีรายละเอียดบางอย่างที่ชัดเจนกว่ามาก เช่น การที่โปรดเกล้าฯ ให้พระอมรารักษ์ขิต (เกิด) และพระมหานูญวัตรบรมนิวาส ฯลฯ เดินทางออกมาเมืองอุดงค์มัยชัยพร้อมกับพระองค์เจ้าราชวดีด้วย ซึ่งเป็นสัญญาของการ **"ควบคุม"** บางอย่างแฝงอยู่

เนื่องจากในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2399 มงสิเลอมองตินิกราชทูตฝรั่งเศสเดินทางเข้ามาทำสัญญากับไทย และเดินทางต่อไปจะทำสัญญากับกัมพูชาและเวียดนาม มงตินิกนีไปถึงกัมพูชาในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2399 แต่กัมพูชาได้ปฏิเสธการทำสัญญาเนื่องจากเป็นประเทศราชของไทย การเดินทางไปของพระภิกษุพระองค์เจ้าราชวดีและพระอมรารักษ์ขิต (เกิด) จึงน่าจะมีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นี้ไม่มากนัก

ดังนั้น **"การผนวช"** ของพระองค์เจ้าราชวดี (สมเด็จพระนโรดมบรมรามเทวาวตาร) จึงมีนัยยะทางการเมืองแฝงอยู่ กับพระพุทธศาสนาด้วย และการที่ "แล้วจึงให้องค์เจ้าราชวดีกลับเข้าไปเฝ้าทูลละอองฯ จะโปรดเกล้าฯ ทรงตั้งองค์เจ้าราชวดีเป็นที่พระมหาอุปราชโดยนามสัญญาทรงพระราชดำริไว้ องค์พระนโรดมพรหมบริรักษ์กัมโพชมหาอุปราชต่อภายหลัง" เป็นการแสดงให้เห็นว่าอำนาจในการตั้ง **"พระมหาอุปราช"** ของกัมพูชาขึ้นตรงกับการตัดสินใจของ **"สยาม"** เท่านั้น เนื่องจากกัมพูชาในเวลานั้นมีฐานะเป็นประเทศราชของ **"สยาม"** นั่นเอง

3. **"หม่อมราชวงศ์ตาด"** ภรรยาพระราชทานพระองค์เจ้าราชวดี

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งใน **"ร่างศุภอักษร ถึงเมืองอุดงค์มัยชัย"** ที่ไม่ปรากฏในเอกสารอื่นๆ คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเตรียมภรรยาพระราชทานให้พระองค์เจ้าราชวดีหลังจากลาผนวช ดังความว่า

"...ที่กรุงเทพฯ นั้นก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้หม่อมราชวงศ์ชื้อหม่อมตาด เป็นบุตรหม่อมเจ้าโสวัณนในกรมหมื่นนราเทเวศร์ในกรมพระราชวังหลัง ทรงจัดแจงไว้จะพระราชทานให้เป็นภรรยาใหญ่ขององค์เจ้าราชวดี จะได้สมเกียรติยศสมกับตำแหน่งที่พระมหาอุปราชสืบสกุลวงศ์ต่อไป..."

กรมหมื่นนราเทเวศร์ ในที่นี้คือ พระองค์เจ้าชายป่าน กรมหมื่นนราเทเวศร์ (ต้นราชสกุล ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา) พระโอรสเจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข พระเจ้าหลานเธอในรัชกาลที่ 1

ดังนั้นการที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะพระราชทาน **"หม่อมตาด"** หรือ **"หม่อมราชวงศ์ตาด"** ให้เป็นภรรยาพระราชทานพระองค์เจ้าราชวดี จึงเป็นความพยายามในการเชื่อมความสัมพันธ์ทางพระราชวงศ์ไทย - กัมพูชาให้กระชับแน่นแฟ้นขึ้นอีกระดับหนึ่งด้วย และอาจถือว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจมาก เพราะก่อนหน้านี้ไม่ปรากฏหลักฐานว่า มีการพระราชทานเชื้อสายพระราชวงศ์สยามให้กับเจ้านายหรือพระราชวงศ์ของเมืองประเทศราชของสยามแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตามไม่ปรากฏหลักฐานว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทาน **"หม่อมตาด"** หรือ **"หม่อมราชวงศ์ตาด"** ให้กับพระองค์เจ้าราชวดี (สมเด็จพระนโรดมบรมรามเทวาวตาร) หรือไม่ แต่ปรากฏหลักฐานว่าในปีถัดมา

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาพระองค์ราชวดีให้เป็นสมเด็จพระนโรดมพรหมบริรักษ์ พระมหาอุปราช และให้พระองค์ศรีสวัสดิ์เป็นที่พระหริราชดนัยไกรแก้วฟ้า ตำแหน่งพระแก้วฟ้า แล้วโปรดเกล้าฯ ให้กลับไปช่วยราชการกรุงกัมพูชา

4. ผนวข “พระองค์ศรีสวัสดิ์” กับการเมืองกัมพูชาในฐานะประเทศราชสยาม

นอกจากการผนวขพระองค์ราชวดีหรือสมเด็จพระนโรดมบรมรามเทวาวตารแล้ว ในราชพงษาวดารกรุงกัมพูชายังมีการบันทึกเรื่องการผนวขพระองค์ศรีสวัสดิ์หรือสมเด็จพระศรีสวัสดิ์ (สิสุวดี) ในปี พ.ศ. 2406 ด้วย ดังความในราชพงษาวดารกรุงกัมพูชา ฉบับพระองค์นพรัตน์ว่า

“...ลุ ณ เดือน 8 ปีกุน เบญจศก (จ.ศ.1225 พ.ศ. 2406) สมเด็จพระหริราชรัตน์ไกรแก้วฟ้า จะเสด็จเข้าไปทรงพระผนวข ณ กรุงเทพฯ พระยาราชวานานุกูลข้าหลวงจะเป็นผู้พาเสด็จเข้าไป พระองค์จึงทรงนำพระธิดา พระมารดา แลพระสนมนางในของพระองค์ไปให้พักอยู่ที่เมืองพระตะบอง ส่วนพระองค์กับพระยาราชวานานุกูลได้เสด็จเข้าไปกรุงเทพฯ เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แล้วก็ทรงพระผนวขประทับอยู่ในกรุงเทพฯ ต่อไป...”

ในพระราชพงษาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 4 ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค) ไม่ปรากฏว่ามีการกล่าวถึงเรื่องนี้ แต่พบว่ามีกรกล่าวถึงในพงษาวดารเขมร ฉบับปลีก ของหอพระสมุดวชิรญาณ^๕ และปรากฏในร่างจดหมายของเจ้าพระยาสุริยวงค์ ซึ่งน่าจะหมายถึงเจ้าพระยาสุริยวงค์ (ช่วง บุนนาค) ที่มีไปถึงพระยาราชวานานุกูล ดังความในจดหมายว่า

“...อนึ่งการศพองค์สมเด็จพระหริราชรามมหาอิศราธิบดีนั้น ถ้าปลงเสร็จแล้วให้พระยาราชวานานุกูลแม่ทัพ ช่วยการบ้าน การเมือง ให้องค์พระนโรดม พระยาพระเขมร ตรวจตราดูแล้วกล่าวจงกวดขัน แลให้พระยาราชวานานุกูลเร่งพาองค์พระหริราชฯ เข้ามา ณ กรุงเทพฯ จะให้องค์พระหริราชฯ อุปสมบทเป็นนาคหลวงให้ทันเดือน 8 ปีกุน เบญจศก จงได้...”

จากหลักฐานที่กล่าวมาแสดงให้เห็นได้ว่าการที่ให้นามพระหริราชดนัยไกรแก้วฟ้า (พระองค์ศรีสวัสดิ์) เข้ามาผนวขในกรุงเทพฯ นั้น แม้จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระราชประเพณีในพระพุทธศาสนา แต่ก็น่าจะมียะบางอย่างแฝงอยู่ โดยเฉพาะการที่ไทยในเวลานั้นมีความเห็นที่จะสนับสนุนสมเด็จพระนโรดมบรมรามเทวาวตาร (พระองค์ราชวดี) เป็นกษัตริย์กัมพูชา

แต่เนื่องจากสมเด็จพระนโรดมฯ กับพระหริราชดนัยไกรแก้วฟ้า (พระองค์ศรีสวัสดิ์) มีความขัดแย้งกัน เมื่อมีการสนับสนุนให้สมเด็จพระนโรดมฯ เป็นกษัตริย์จึงต้องให้รับนำพระหริราชดนัยไกรแก้วฟ้าเข้าไปผนวขในกรุงเทพฯ ดังจะเห็นได้ว่าในราชพงษาวดารกรุงกัมพูชามีการกล่าวถึงการนำครอบครัวของพระหริราชดนัยไกรแก้วฟ้ามาจากเมืองอุดงค์ มีชัยด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนถึงความขัดแย้งดังกล่าว นอกเหนือจากการแทรกแซงจากฝรั่งเศสที่มีต่อกัมพูชาในช่วงเวลานั้น

บทสรุป

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า เอกสารประวัติศาสตร์ทั้งสองเรื่องนี้นำเสนอมาที่มีความสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-กัมพูชา ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นเอกสารชั้นต้น ที่เป็นหลักฐานยืนยันถึงการที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้พระองค์ราชาวดี (สมเด็จพระนโรดม) และพระองค์ศรีสวัสดิ์ (สมเด็จพระศรีสวัสดิ์) ผนวชเป็นนาคหลวงที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

จากการเปรียบเทียบหลักฐานจาก “ร่างศุภอักษร ถึงเมืองอุดงคัมขัย” กับ “ราชพงษาวดารกรุงกัมพูชา” จะเห็นได้ว่า “ร่างศุภอักษร ถึงเมืองอุดงคัมขัย” มีข้อมูลที่สมบูรณ์และมีความน่าสนใจมากกว่า “ราชพงษาวดารกรุงกัมพูชา” เนื่องจากมีข้อมูลบางอย่างที่ไม่ปรากฏใน “ราชพงษาวดารกรุงกัมพูชา” ทั้งในเรื่องวันเวลาที่พระองค์ราชาวดีผนวช และในรายละเอียดเกี่ยวกับการเตรียมการพระราชทานมรรยาให้พระองค์ราชาวดีด้วย

รายละเอียดบางอย่างใน “ร่างศุภอักษร ถึงเมืองอุดงคัมขัย” แสดงให้เห็นได้ชัดเจนถึงการเมืองของราชสำนักสยามในเวลานั้นกับราชสำนักกัมพูชา ที่แฝงไปด้วยความไม่ไว้วางใจ โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่ล่อแหลมต่อการแทรกแซงของฝรั่งเศสจากการเข้ามาของมองสิเออ มงติณี

ส่วนรายละเอียดใน “ร่างจดหมาย เจ้าพระยาสุริยวงค์” ก็แสดงให้เห็นถึงความต้องการของไทยในการแทรกแซงทางการเมืองต่อกัมพูชาในเวลานั้น โดยเฉพาะการสนับสนุนสมเด็จพระนโรดมบรมมเหศววตารต่อการเป็นกษัตริย์กัมพูชา และความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกัมพูชา ราชสำนักไทยจึงต้องให้รับนำพระหริราชดน้อยไกรแก้วฟ้าให้เข้ามาผนวชในกรุงเทพฯ

อย่างไรก็ตามแม้เอกสารทางประวัติศาสตร์ที่นำมาศึกษาวิเคราะห์ในที่นี้จะเป็นเอกสารชั้นต้นที่สำคัญ และมีความน่าเชื่อถือ แต่ก็ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบกับเอกสารประวัติศาสตร์ร่วมสมัยอื่นๆ อย่างลุ่มลึกต่อไปเพื่อให้เกิดความเข้าใจความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาระหว่างไทย - กัมพูชา ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ชัดเจนมากขึ้นนั่นเอง

เชิงอรรถ

¹ ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 12 (กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2549), หน้า 456.

² กรมวิชาการ, ปฏิทิน สำหรับคนเดือนจันทร์คติกับสุริยคติ (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรนิติ, 2474), หน้า 75.

³ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค), พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2545), หน้า 73.

⁴ พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2521), หน้า 77.

⁵ พระอมราริวกษิต (เกิด) โปรดอุปราชได้ใน คานติ ภักดีคำ, "สมณสาสน์ การเมือง กับพหุชา-สยาม-ฝรั่งเศส ของพระอมราริวกษิต (อมโร เกิด) ถึง สมเด็จพระสุคนธาธิปัตติ (ปาน) พระสังฆราชเมืองเขมร," วารสารหน้าจั่ว : ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย, 7 (กันยายน 2553 – สิงหาคม 2554) : 63 – 81.

⁶ ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 12 (กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2549), หน้า 456 – 457.

⁷ ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 12 (กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2549), หน้า 477.

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 531.

⁹ ปรีวรรตและอ่านจาก จดหมายเหตุ ร. 4 จ.ศ. 1218 ช่วงสุกัษร ถึง เมืองอุดมมิไชย เลขที่ 1 ประวัติ ได้มาจากกระทรวงมหาดไทย

¹⁰ พระอมราริวกษิต (เกิด) โปรดอุปราชได้ใน คานติ ภักดีคำ, "สมณสาสน์ การเมือง กับพหุชา-สยาม-ฝรั่งเศส ของพระอมราริวกษิต (อมโร เกิด) ถึง สมเด็จพระสุคนธาธิปัตติ (ปาน) พระสังฆราชเมืองเขมร," วารสารหน้าจั่ว : ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย ฉบับที่ 7 (กันยายน 2553 – สิงหาคม 2554) : หน้า 63 – 81.

¹¹ ปรีวรรตและอ่านจาก จดหมายเหตุ ร. 4 จ.ศ. 1225 ช่วงจดหมาย เจ้าพระยาสุริยวงศ เลขที่ 46 ประวัติ ได้มาจาก กระทรวงมหาดไทย.

บรรณานุกรม

เอกสารตัวเขียน

จดหมายเหตุ ร. 4 จ.ศ. 1218 ช่วงสุกัษร ถึงเมืองอุดมมิไชย เลขที่ 1 ประวัติ ได้มาจากกระทรวงมหาดไทย.

จดหมายเหตุ ร. 4 จ.ศ. 1225 ช่วงจดหมายเจ้าพระยาสุริยวงศ เลขที่ 46 ประวัติ ได้มาจาก กระทรวงมหาดไทย.

เอกสารฉบับพิมพ์

ทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค), เจ้าพระยา, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2545.

ทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค), พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์ดี, 2547.

ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 12. กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2549.

พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2521.

วิชาการ, กรม. ปฏิทิน สำหรับคนเดือนจันทร์คติกับสุริยคติ. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรนิติ, 2474.

คานติ ภักดีคำ. สมณสาสน์การเมือง กับพหุชา-สยาม-ฝรั่งเศส ของพระอมราริวกษิต (อมโร เกิด) ถึงสมเด็จพระสุคนธาธิปัตติ (ปาน) พระสังฆราชเมืองเขมร. วารสารหน้าจั่ว : ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย 7 (กันยายน 2553 – สิงหาคม 2554) : หน้า 63 – 81.

Jeldres, Julio A. *The Royal House of Cambodia*. Phnom Penh : Monument Book, 2003.

ภาคผนวก

ร่างศุภอักษร ถึงเมืองอุดงคัมขี^๑

คำปริวรรต

“...(ความตอนต้นขาด)...และซึ่งแต่งตั้งให้พระญาณราธิบดีพระญาพระเชมรเข้าไปช่วยการที่องค์ราชาวดีรับผนวคนั้น ณ วัน ๓ ๔ คำปืมโรงอุศก โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานจัดกระบวนแห่งองค์ราชาวดีเหมือนกับกระบวนแห่งองค์เจ้าทรงผนวดแต่ก่อนๆ มาแล้ว ได้เสด็จพระราชดำเนินพร้อมไปด้วยพระบรมวงษานุวงศ์ข้าทูลละอองฯ ทรงอนุโมทนาการที่องค์ราชาวดีรับผนวคในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้ว โปรดให้ไปจำพระวษาอยู่ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร การทั้งปวงก็แจ้งมากับพระญาณราธิบดีพระญาพระเชมรแล้ว และได้ทรงพระราชอุทิศยสวพระราชกุศลที่ได้ทรงช่วยอุปถัมภ์ให้องค์ราชาวดีรับผนวคกับการพระราชกุศลทั้งปวงซึ่งได้ทรงบริจาจากพระราชทรัพย์ออกบำเพ็ญทานการอื่นๆ ออกมาให้องค์พระหริรักษรามมหาอิศราธิบดีรับอนุโมทนาขอผลให้ปราศจากภัยอันตรายและประกอบไปด้วยความสุขเจริญปกครองญาติวงศ์พระญาพระเชมรอนาปรชราชฐานยืนยาวต่อไปเกิดและซึ่งว่าถ้าองค์ราชาวดีผนวคในพระศาสนาาลิกขาบดแล้ว ก็ให้ตั้งองค์ราชาวดีเป็นพระมหาอุปราชกลับออกไป ณ เมืองอุดงคัมขี กับองค์ศรีสวัสดิ์คัมขีในพระพุทธศาสนา องค์พระหริรักษรามมหาอิศราธิบดียังหาได้ฉลองและอนุโมทนาใดเห็นกาสาวพัตร์แก่จักขุไม่ ซึ่งโปรดให้พระอำมรพิทักษ์กับพระมหาบุญเปรียญวัดบรมนิวาส ภาวองค์ราชาวดีมาเรียกบ้านแก้วกลางสมุทรพร้อมกับพระญาณราธิบดี พระญาศรีสุริยโปรดข พระญาพระเชมรที่เข้าไปและให้ศิษย์พระสงฆ์แปดคนพระหลวงขุนหมื่นนายไพร่ 67 คน ให้ออกมาเมืองอุดงคัมขีเพื่อให้องค์พระหริรักษรามมหาอิศราธิบดีได้เห็นองค์ราชาวดีเมื่อเป็นพระภิกษุ ทั้งได้ทำการฉลองอนุโมทนารับสวราชกุศลด้วย ถ้าทำการฉลองแล้วเสทองค์พระหริรักษรามมหาอิศราธิบดีให้องค์ราชาวดีลาสิกขาบดที่เมืองอุดงคัมขีก็ตาม ถ้าลาสิกขาบดแล้ว ก็ให้จัดแจงที่ตั้งอยู่ให้สมควรเป็นที่วังพระมหาอุปราช แล้วจึงให้องค์ราชาวดีกลับเข้าไปเฝ้าทูลละอองฯ จะโปรดเกล้าฯ ทรงตั้งองค์ราชาวดีเป็นพระมหาอุปราชโดยนามสันยาทรงพระราชดำริให้องค์พระนโรดมพรหมบริษัษากำโพชมหาอุปราชต่อภายหลัง ที่กรุงเทพฯ นั้นก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้หม่อมราชวงศ์ชื่อนมอมคาศ เป็นบุตรหม่อมเจ้าโสวิณในกรมหมื่นนราเทเวศร์ในกรมพระราชวังหลัง ทรงจัดแจงไว้จะพระราชทานให้เป็นภริยาใหญ่ขององค์ราชาวดีได้สมเกียรติยศสมกับตำแหน่งที่พระมหาอุปราชสืบสกุลวงศ์ต่อไป อนึ่งโปรดเกล้าฯ...(ความต่อไปกล่าวถึงสิ่งของที่พระราชทาน แต่สมุดไทยขาดความไม่จบจึงปริวรรตไว้เพียงเท่านี้)”

คำอ่าน

“...(ความตอนต้นขาด)... และซึ่งแต่งตั้งให้พระญาณราธิบดีพระญาพระเชมรเข้าไปช่วยการที่องค์ราชาวดีรับผนวคนั้น
ณ วัน ๓ ๔ คำ ปืมโรงอุศก โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานจัดกระบวนแห่งองค์ราชาวดีเหมือนกับกระบวนแห่งองค์เจ้าทรงผนวดแต่ก่อนๆ มาแล้ว ได้เสด็จพระราชดำเนินพร้อมไปด้วยพระบรมวงษานุวงศ์ข้าทูลละอองฯ ทรงอนุโมทนาการที่องค์ราชาวดีรับผนวคในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้ว โปรดให้ไปจำพระวษาอยู่ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร การทั้งปวงก็แจ้งมากับพระญาณราธิบดีพระญาพระเชมรแล้ว
และได้ทรงพระราชอุทิศยสวพระราชกุศล ที่ได้ทรงช่วยอุปถัมภ์ให้องค์ราชาวดีรับผนวคกับการพระราชกุศลทั้งปวง ซึ่งได้ทรงบริจาจากพระราชทรัพย์ออกบำเพ็ญทานการอื่นๆ ออกมาให้องค์พระหริรักษรามมหาอิศราธิบดีรับอนุโมทนา ขอผลให้ปราศจากภัยอันตรายและประกอบไปด้วยความสุขเจริญปกครองญาติวงศ์ พระญาพระเชมร อาณาประชาราษฎร์ยืนยาวต่อไปเกิดและซึ่งว่าถ้าองค์ราชาวดีผนวคในพระศาสนาาลิกขาบดแล้ว ก็ให้ตั้งองค์ราชาวดีเป็นพระมหาอุปราชกลับออกไป ณ เมืองอุดงคัมขี กับองค์ศรีสวัสดิ์คัมขีในพระพุทธศาสนา องค์พระหริรักษรามมหาอิศราธิบดียังหาได้ฉลองและอนุโมทนาได้เห็นกาสาวพัตร์แก่จักขุไม่
ซึ่งโปรดให้พระอมรภิกษิต^{๑๐} กับพระมหาบุญเปรียญวัดบรมนิวาส พาองค์ราชาวดีมาเรียกบ้านแก้วกลางสมุทร พร้อมกับพระญาณราธิบดี พระญาศรีสุริยโปรดข พระญาพระเชมรที่เข้าไป และให้ศิษย์พระสงฆ์แปดคนพระหลวงขุนหมื่นนายไพร่ 67 คน ให้ออกมาเมืองอุดงคัมขี เพื่อให้องค์พระหริรักษรามมหาอิศราธิบดีได้เห็นองค์ราชาวดีเมื่อเป็นพระภิกษุ ทั้งจะได้ทำการฉลองอนุโมทนารับสวราชกุศลด้วย
ถ้าทำการฉลองแล้วเสร็จ องค์พระหริรักษรามมหาอิศราธิบดีจะให้้องค์ราชาวดีลาสิกขาบดที่เมืองอุดงคัมขีก็ตาม ถ้าลาสิกขาบดแล้ว ก็ให้จัดแจงที่ตั้งอยู่ให้สมควรเป็นที่วังพระมหาอุปราช แล้วจึงให้องค์ราชาวดีกลับเข้าไปเฝ้าทูลละอองฯ จะโปรดเกล้าฯ ทรงตั้งองค์ราชาวดีเป็นพระมหาอุปราชโดยนามสันญาทรงพระราชดำริให้องค์พระนโรดมพรหมบริษัษากำโพชมหาอุปราชต่อภายหลัง
ที่กรุงเทพฯ นั้นก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้หม่อมราชวงศ์ชื่อนมอมคาศ เป็นบุตรหม่อมเจ้าโสวิณในกรมหมื่นนราเทเวศร์ในกรมพระราชวังหลัง ทรงจัดแจงไว้จะพระราชทานให้เป็นภริยาใหญ่ขององค์ราชาวดี จะได้สมเกียรติยศสมกับตำแหน่งที่พระมหาอุปราชสืบสกุลวงศ์ต่อไป
อนึ่งโปรดเกล้าฯ...(ความต่อไปกล่าวถึงสิ่งของที่พระราชทาน แต่ต้นฉบับหนังสือสมุดไทยขาด ความไม่จบ จึงปริวรรตและอ่านไว้เพียงเท่านี้)”

ร่างจดหมายเจ้าพระยา (ศรี) สุริยวงส์¹¹

คำปริวรรต

...ถ้าผู้รับใช้กลับมาได้ความอย่างไร ถูกรังเสียดไม่ไหวตัวพระยาไชยสงครามกลับมาประการใด ใบบอกเข้ามา ณ กรุงเทพฯ โดยเร็ว อนึ่งการสัพองค์สมเด็จพระหริรัถยรามมหาธิศราธิบดีนั้น ถ้าปลงเสด็จแล้วให้พระยาราชวานานุกุลแม่ทัพ ช่วยการบ้าน การเมือง ให้องค์พระนโรดม พญาพระเชมร ตรวจตราดูแลว่ากล่าวจกวดขัน แลให้พระยาราชวานานุกุลเร่งภาอังค์พระหริราชาเข้ามา ณ กรุงเทพฯ จะให้องค์พระหริราชา อุปสมบทเป็นนาคหลวงให้ทันเดือน 8 ปีกุญเบญจศกจกได้ หนังสือมา ณ วัน ๑ ๖ ๗ คำ ปีกุญเบญจศก ฯ...

คำอ่าน

...ถ้าผู้รับใช้กลับมาได้ความอย่างไร ถูกรังเสียดไม่ไหวตัวพระยาไชยสงครามกลับมาประการใด ใบบอกเข้ามา ณ กรุงเทพฯ โดยเร็ว อนึ่งการสัพองค์สมเด็จพระหริรัถยรามมหาธิศราธิบดีนั้น ถ้าปลงเสด็จแล้วให้พระยาราชวานานุกุลแม่ทัพ ช่วยการบ้าน การเมือง ให้องค์พระนโรดม พญาพระเชมร ตรวจตราดูแลว่ากล่าวจกวดขัน แลให้พระยาราชวานานุกุลเร่งพาองค์พระหริราชา เข้ามา ณ กรุงเทพฯ จะให้องค์พระหริราชา อุปสมบทเป็นนาคหลวงให้ทันเดือน 8 ปีกุญ เบญจศก จกได้ หนังสือมา ณ วัน ๑ ๖ ๗ คำ ปีกุญ เบญจศก ฯ

King Mongkut arranged the ordination of Prince Norodom and Prince Sisowath of Cambodia : Buddhism Relationship Siam – Cambodia

Assistant Professor Santi Pakdeekham, Ph.D.
Faculty of Humanities, Srinakharinwirot University

Abstract

The paper studies two Royal official letters of King Rama IV or King Mongkut in Rattanakosin period. The letters talk about King Mongkut arranged the ordination of Prince Norodom and Prince Sisowath, two sons of King Ang Duong of Cambodia, at Wat Phra Kaew in Bangkok. After ordination, Prince Norodom and Prince Sisowath stayed at Wat Boworanivse. Thus the letters was important, because it can explain to relationship of Siam with Cambodia in the reign of King Rama IV.

Keywords : Letter, Siam – Cambodia Buddhism Relationship, King Rama IV, King Mongkut, Prince Norodom (King Norodom of Cambodia), Prince Sisowath (King Sisowath of Cambodia)